

چکیده

اجرای دقیق سیاست‌های کلی بند ج اصل ۴۴ قانون اساسی ج.ا.ا می‌تواند تحول عظیمی در بنیان‌های اقتصادی، سیاسی و فرهنگی جامعه ایجاد نماید.

با توجه به این که بانک‌ها، بخش بزرگی از این واگذاری را به خود اختصاص خواهند داد و به دلیل اهمیت بازار پولی در توسعه اقتصادی هر کشور، خصوصی‌سازی بانک‌ها نیازمند مقدمات خاصی خواهد بود.

بدین منظور بهره‌گیری از تجارب موفق سایر کشورها در بهبود شاخص‌های کارایی بانک‌ها، شناسایی، طبقه‌بندی و رفع مشکلات خاص بانک‌های کشور از مهم‌ترین اهداف قبل از خصوصی‌سازی می‌باشد. از این رو مقاله حاضر با بررسی چالش‌های موجود به شرح ذیل، راهکارهای سریع و عملی جهت رفع آن‌ها ارائه خواهد داد.

بدهی دولت به بانک‌ها، کفایت سرمایه، مطالبات معوق، سرمایه‌گذاری خارجی، شفاف‌سازی صورت‌های مالی، ارزیابی قیمت سهام، چیدمان مطلوب شعب، ضوابط گزارشگری مالی بانک‌ها.

کلمات کلیدی: خصوصی‌سازی، صورت‌های مالی، اصل ۴۴ قانون اساسی.

۱- مقدمه

به‌طور کلی در شفاف‌سازی ساختار مالی بانک‌های کشور دو موضوع قابل طرح است: بحث اول چالش‌های ساختاری موجود از قبیل بدهی دولت، کفایت سرمایه، مطالبات معوق و ... که زمینه‌ساز اصلاح ساختار کلان بانک‌ها از بعد مالی است. به‌عنوان مثال تا زمانی که بدهی دولت به بانک‌ها یا مطالبات معوق آن‌ها تسویه نشود، فاقد شرایط لازم برای عرضه سهام در بورس را پیدا نخواهد کرد. همچنین سطح پایین نسبت کفایت سرمایه بانک‌ها تأثیر منفی بر استقبال و نحوه مشارکت سرمایه‌گذاران خارجی و داخلی خواهد داشت. بنابراین تعیین هدف و ارائه راهکار در خصوص چالش‌های کلان اصلاح ساختار مالی بانک‌ها، هدف اول این بررسی است.

بحث دوم: اصلاح ساختار مالی بانک‌ها از بعد صورت‌های مالی است که هدف از آن، بازنگری در نحوه تنظیم و ارائه صورت‌های مالی و حرکت به سمت شفافیت است. زیرا هر چه شفافیت صورت‌های مالی افزایش یابد و از استانداردها و ضوابط معتبر در تهیه و حسابرسی گزارش‌ها استفاده شود، ریسک اطلاعات کاهش می‌یابد و بر قیمت سهام تأثیر مثبت خواهد گذارد.

۲- اهمیت بانک‌ها در فرآیند خصوصی‌سازی و اصلاح ساختار

هرونوع سیاستگذاری مرتبط با حوزه خصوصی‌سازی بانک‌ها به‌دلیل ویژگی منحصر به فرد آن‌ها، اهمیت بسیار زیادی نسبت به سایر بنگاه‌ها و شرکت‌های مشمول دارد.

به‌همین دلیل اصلاح ساختار مالی بانک‌ها به‌عنوان واسطه معاملات مالی، از اصلاح ساختار سایر شرکت‌های قابل واگذاری، متمایز خواهد بود و اهمیت آن دو چندان می‌باشد. زیرا مورد بانک‌ها از این جهت متمایز است که مشکلات آن‌ها بر سایر شرکت‌ها و بخش‌های اقتصاد تأثیر گسترده‌ای دارد. در کشور ما بانک‌ها ۹۰ درصد نقدینگی کشور را مدیریت می‌کنند و نحوه شفاف‌سازی آن‌ها بر منافع گروه‌های: سهامداران، سپرده‌گذاران، تسهیلات‌گیرندگان، مشتریان، سایر شرکت‌های قابل واگذاری و حتی سهامداران سایر شرکت‌ها تأثیرگذار است. از طرفی رتبه‌بندی صد شرکت برتر نشان می‌دهد که همه ساله بانک‌ها از لحاظ اکثر شاخص‌ها به‌خصوص حجم دارایی‌ها، جزء رتبه‌های اول کشور طبقه‌بندی می‌شوند. همچنین بانک‌ها تأثیر بسزایی بر سیاست پولی داشته و این موضوع اهمیت و ریسک نحوه اصلاح ساختار آن‌ها را نسبت به سایر شرکت‌ها، نشان می‌دهد.

موضوع دیگر، بانک محور بودن نظام اقتصادی کشور است که سبب شده بانک‌ها وظیفه بازار سرمایه را نیز به‌عهده بگیرند. در اغلب کشورها بانک‌ها به‌صورت واسطه اصلی و عامل

تسهیل کننده واگذاری سایر شرکتها در فرآیند خصوصی سازی بوده اند که این موضوع در کشور ما نیز مصداق خواهد داشت.

همچنین مقایسه حجم واگذاری های صورت گرفته از ابتدا تا سال ۱۳۸۳ که بالغ بر ۲۰,۶۷۳ میلیارد ریال است. با حجم واگذاری تنها ۴ بانک مشمول که حدود ۱۲۵,۱۴۹ میلیارد ریال بوده، مؤید، استثنایی و خاص بودن واگذاری بانکها نسبت به سایر شرکتها است. از این رو اصلاح ساختار آنها نسبت به سایر شرکتها از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است و مطمئناً طراحی نادرست اجرای خصوصی سازی بانکها، برای سطح کلان کشور بحرانزا خواهد بود (نظیر شیلی در اواخر دهه ۱۹۷۰، بحران مالی سال ۱۹۹۸ در جنوب شرقی آسیا و مکزیک در اوایل دهه ۱۹۹۰) بنابراین شفافیت و کیفیت صورت های مالی بانکها که اثر مستقیم بر ارزیابی سهام آنها و تداوم فعالیت آنها و تأثیری که بر کل اقتصاد کشور دارد، بسیار مهم است.

۳- تجربیات خصوصی سازی و اصلاح ساختار مالی در سایر کشورها

تجارب خصوصی سازی بسیاری از کشورها نشان می دهد شاخص های مالی آنها در جریان خصوصی سازی دچار تغییرات مثبتی شده است. آثار مثبت کاهش تصدی گری دولت، صدور مجوز افتتاح بانکهای خارجی و جذب سرمایه گذاری خارجی و بهبود نسبتها و استانداردهای ناظر بر عملیات بانکداری همگی در این راستا است. بنابراین استفاده از این تجارب نقش مهمی در تبیین جایگاه بانکهای کشور پس از خصوصی سازی خواهد داشت. در ادامه به تجربیات برخی کشورها در زمینه خصوصی سازی بانکهای دولتی و میزان تأثیر آن بر بهبود ساختار مالی و کارایی نظام بانکی اشاره می شود.

۳-۱- نسبت بانکهای دولتی

در زمان خصوصی سازی بانکهای سایر کشورها، گرایش به خصوصی سازی بانکهای دولتی به اندازه ای بود که طی سالهای ۹۵-۱۹۷۰ نسبت بانکهای دولتی به بانکهای خصوصی از ۵۸ درصد در کشورهای در حال توسعه به ۳۸ درصد و در کشورهای توسعه یافته از ۳۵ درصد به ۱۴ درصد کاهش یافت.

۲-۳- نحوه مالکیت

تحلیل تجارب خصوصی سازی بانکها در برخی کشورهای جهان، حاکی از عملکرد مثبت نحوه و مدت مالکیت دولت در زمان واگذاری بوده است، به صورتی که در برخی کشورها مالکیت دولت در زمان واگذاری، به شکل تدریجی و طی برنامه زمان بندی دو تا ۵ ساله بوده و در نهایت دولت فقط نقش سازمان نظارت کننده و کنترل کننده را داشته است. همچنین تجربه ناموفق کشوری مانند مکزیک نشان می دهد بانکداران این کشور به دلیل اختیارات گسترده دولت، همواره با ریسک مصادره اموال خود مواجه بودند و این مسأله از دلایلی بود که سبب انحراف خصوصی سازی از مسیر خود و عدم تحقق نتایج مورد انتظار گردید.

۳-۳- سرمایه گذاری خارجی

مکزیک: دولت طی برنامه خصوصی سازی دچار مشکلات فراوانی شد. به همین دلیل بالاجبار اصلاحاتی در برنامه خصوصی سازی خود صورت داد. در این راستا تمامی محدودیت های مربوط به مالکیت خارجی در بانک های مکزیک را لغو کرد، در نتیجه سهم سرمایه گذاران خارجی از دارایی های سیستم بانکی این کشور از ۵ درصد در سال ۱۹۹۵ به ۶۶ درصد در سال ۲۰۰۲ افزایش یافت، بنابراین آثار مثبت سرمایه گذاری خارجی سبب بهبود وضعیت سیستم بانکی این کشور گردید.

لهستان: سهم سرمایه گذاری خارجی از کل دارایی های بانک های این کشور از حدود ۲ درصد در سال ۱۹۹۰ به بیش از ۷۰ درصد در سال ۲۰۰۰ افزایش یافت، این امر موجب تقویت شاخص های کارایی سیستم بانکی لهستان و به عنوان نمونه سبب تقریباً دو برابر شدن بازده دارایی بانک ها شد.

مجارستان: از ویژگی بارز خصوصی سازی در این کشور، سهم چشمگیر بانک های خارجی عنوان شده است که از ۱۵ درصد در سال ۱۹۹۴ به ۶۰ درصد در سال ۱۹۹۹ رسید و مانند سایر کشورها، کمک شایانی به بهبود عملکرد سیستم بانکی این کشور نمود.

مقدونیه: فروش ۵۵ درصدی شرکت های قابل واگذاری به سرمایه گذاران داخلی و خارجی با شرایط یکسان (همراه با تأسیس سازمان نوسازی بانک ها که مسئولیت تسویه وام های بد بزرگترین بانک مقدونیه را به عهده گرفت و در مواردی آن ها را به سرمایه بنگاه های بدهکار تبدیل کرد).

- در اواخر سال ۱۹۹۶ در جمهوری چک ۴۳ درصد، در رومانی ۵۰ درصد و بلغارستان، کرواسی و لهستان بیش از ۸۰ درصد خصوصی سازی توسط سرمایه گذاران خارجی صورت گرفته است.

استفاده از سرمایه گذاری خارجی علاوه بر تأمین مالی مورد نیاز، سبب انتقال تکنولوژی، افزایش رقابت و حضور بین المللی سیستم بانکی کشورها گردید. البته اگرچه حضور بانک های خارجی با ایجاد فضای رقابتی، سبب افزایش کارایی بانکها خواهد شد اما وجود نظارت دستوری و تحدید نحوه عمل قوانین عرضه و تقاضای بازار از موانع موجود به شمار می رود.

۴-۳- مطالبات معوق

در کشورهایی مانند فرانسه، مکزیک، هند، انگلیس و ... بدهی معوق بانکها در زمان واگذاری از طرف دولت و بانک مرکزی جزء بدهی سوخت شده اعلام و صورت های مالی بانکها از وجود بدهی های معوق پاکسازی شد. همچنین مطالبات غیرمؤثر از ارزش دارایی های بانک خارج شد. همچنین در پاکستان طرح تشویقی برای تسویه وام های معوق اعمال گردید و همزمان پاکسازی زیان های انباشته از طریق تزریق دارایی جدید به بانک های بزرگ نظیر بانک های HBL و UBL انجام گرفت.

در لهستان نیز قبل از خصوصی سازی، ترازنامه بانکها از وام های معوق پاکسازی شد و تجدید سرمایه بانکها در دستور کار قرار گرفت. در شیلی دارایی های سوخت شده بانکها خریداری و سرمایه سازی مجدد توسط بانک مرکزی انجام گرفت. در مکزیک در سال ۱۹۹۷ (پس از خصوصی سازی) ۱۰/۲ درصد از کل تسهیلات بانکها را، وام های معوق تشکیل می داد که با ورود بانک های خارجی این نسبت رو به کاهش نهاد و به ۴/۴ درصد در سال ۲۰۰۲ رسید. تجربه کشورها نشان می دهد شفافیت حاصل از پاکسازی مطالبات معوق که در ترازنامه بانکها ایجاد می شود، نقش بسزایی در ارزش گذاری و جلب مشارکت سرمایه گذاران و اعمال روش های تشویقی و تزریق سرمایه در کنار سوخت نمودن بخشی از مطالبات از بسترهای مورد نیاز داشته است.

۵-۳- بهبود نسبتها و شاخص های کارایی

- پاکستان

شاخص های کارایی سیستم بانکی پاکستان طی سال های خصوصی سازی

درصد

سال	۱۹۹۷	۱۹۹۸	۱۹۹۹	۲۰۰۰	۲۰۰۱	۲۰۰۲	۲۰۰۳	۲۰۰۴
شاخص								
بازده دارایی ها	-۱/۲	-۰/۱	-۰/۲	-۰/۲	-۰/۵	۰/۱	۱/۱	۱/۲
نسبت هزینه ها به درآمدها	۸۲/۲	۷۲/۷	۷۵/۸	۷۱/۶	۶۲/۴	۵۹/۱	۴۹/۱	۵۱/۶

با انجام خصوصی سازی، سهم دارایی های بانک های دولتی از ۹۲ درصد به ۱۸/۶ درصد کاهش یافت. طی این برنامه ۱۶۴۶ شعبه بانک های دولتی تعطیل و بیش از ۱۱,۰۰۰ نفر تعدیل نیرو صورت گرفت و سهم بانک های خارجی و خصوصی از ۷۱ درصد در سال ۱۹۹۰ به ۸۳ درصد در سال ۲۰۰۴ افزایش یافت. همچنین افزایش سرمایه بانک های دولتی و حل مشکلات مربوط به وام ها و شفاف سازی ترازنامه بانکی از دیگر اقدامات این کشور بود که برخی نتایج آن، افزایش ملموس بازده دارایی و بهبود نسبت هزینه به درآمد سیستم بانکی این کشور است.

- مجارستان

شاخص های کارایی نظام بانکی مجارستان طی سال های خصوصی سازی

درصد

سال	شاخص	۱۹۹۳	۱۹۹۵	۱۹۹۷	۱۹۹۹	۲۰۰۱	۲۰۰۲
	بازده دارایی ها	۰/۳۷	۱/۰۸	۰/۵۵	۰/۳۲	۰/۲۴	۱/۳۱
	نسبت هزینه ها به درآمدها	۹۸	۹۸	۹۰	۹۲	۷۸	۷۵

برنامه خصوصی سازی در مجارستان یکی از موفق ترین برنامه ها در میان کشورهای اروپای شرقی بود و عمدتاً سهم چشمگیر بانک های خارجی در بازار بانکی این کشور، سبب بهبود شاخص های کارایی بانک ها نظیر بازده دارایی و نسبت هزینه به درآمد گردید.

- لهستان

شاخص های سرمایه گذاری، سودآوری و کیفیت دارایی ها در لهستان طی سال های خصوصی سازی

درصد

سال	شاخص	۱۹۹۳	۱۹۹۴	۱۹۹۵	۱۹۹۶	۱۹۹۷	۱۹۹۸	۱۹۹۹	۲۰۰۰	۲۰۰۱
	بازده سرمایه	-۰/۴۸	۰/۱۱	۱/۹۱	۲/۲۴	۱/۸۲	۰/۶۷	۰/۹۴	۱/۱	۱/۱۵
	بازده دارایی	۶/۵۶	۶/۱	۳۷/۵۷	۳۵/۱۷	۲۴/۹۶	۷/۶۷	۱۲/۱۰	۱۳/۹۹	-
	وام های معوق به کل وام ها	۳۱	۲۸/۵	۲۰/۹	۱۳/۲	۱۰/۵	۱۰/۹	۱۳/۴	۱۵/۳	-
	حقوق صاحبان سهام به کل دارایی ها	۴/۲۲	۵	۵/۱۷	۶/۳۹	۷/۲۴	۷/۰۵	۷/۰۶	۷/۱۲	۷/۲۲

دولت لهستان ابتدا سرمایه بانکها را تجدید سرمایه کرده، ترازنامه آنها را از وامهای معوق پاکسازی نمود، سپس برنامه خصوصی سازی را آغاز کرد. واگذاری سهام به سرمایه گذاران خارجی نیز تأثیری عمده در بهبود شاخصهای کارایی بانکها که در جدول فوق مشاهده می شود، داشت.

۴- اصلاح ساختار مالی بانکها در ایران

پس از بررسی تجارب سایر کشورها، توجه به چالشهای مشترک سیستم بانکی داخل و خارج می تواند زمینه دستیابی به نتایج موفق آنها را مهیا سازد. بدیهی است در کشور ما نیز دولت نقش اصلی و اساسی را در شناسایی و رفع مشکلات و چالشهای بانکهای مشمول دارد. مسائلی نظیر بدهی دولت به بانکهای مشمول و نحوه تسویه آن، مسأله کفایت سرمایه، مطالبات معوق و سرمایه گذاری خارجی، همگی از اصلاحاتی است که بستر اولیه اصلاح ساختار مالی بانکها به شمار می رود. بنابراین در این بخش پس از برشمردن موارد فوق، راهکارهای مورد نیاز پیشنهاد می شود.

۴-۱- بدهی دولت به بانکها

بازپرداخت بدهی دولت به بانکها از آن جهت ضرورت دارد که برای خصوصی سازی بانکهای دولتی مشمول، باید وضعیت آنها از این حیث روشن و شفاف شود تا سهام آنها قابل عرضه در بورس گردد. بنابراین تا زمانی که بدهی دولت تسویه نشده باشد به دلیل شفاف نبودن ترازنامه، اثرکاهشی بر قیمت پایه سهام بانک خواهد داشت و از دیدگاه خریداران سهام یک امتیاز منفی به حساب می آید. جدول ذیل روند بدهی دولت به بانکها را طی ۶ ساله منتهی به سال ۱۳۸۴ نشان می دهد. علاوه بر رشد بدهی مذکور، ۳ برابر بودن رشد بدهی دولت نسبت به بدهی شرکت های دولتی به بانکها قابل توجه است.

روند بدهی دولت به بانکها طی سالهای ۸۴-۱۳۷۹

میلیارد ریال

متوسط رشد	۱۳۸۴	۱۳۸۳	۱۳۸۲	۱۳۸۱	۱۳۸۰	۱۳۷۹	
۴۱	۳۴۵۳۹	۳۶۷۹۳	۲۵۸۸۹	۱۷۳۱۸	۷۵۵۳	۶۱۹۴	بدهی دولت به بانکها
۱۳	۷۷۸۵۵	۶۶۷۸۵	۵۹۹۷۱	۵۷۳۲۹	۴۸۵۴۶	۴۱۴۷۲	بدهی شرکتها و مؤسسات دولتی به بانکها
۱۹	۱۱۲۳۹۵	۱۰۳۵۷۹	۸۵۸۶۰	۷۴۶۴۷	۵۶۰۹۹	۴۷۶۶۷	جمع کل

مسأله بعدی کاهش توان پرداخت تسهیلات بانک‌هاست. زیرا به دلیل عدم بازپرداخت این بدهی که از سال‌های قبل مانده، از توان اعتباردهی بانک‌ها کاسته شده است. همچنین با معوق شدن این بدهی که شامل اصل و سود بدهی‌های سررسید شده در تعهد و تضمین دولت است. حجم این بدهی‌ها سال به سال روندی فزاینده به خود گرفته و با تأثیر منفی بر نسبت کفایت سرمایه بانک‌ها، به طور غیرمستقیم، سبب افت توان اعتباری بانک‌ها گردیده است. به عبارت بهتر، معوق شدن حجم بالای بدهی دولتی، یکی از دلایل افت کفایت سرمایه بانک‌ها و قابلیت اعطای تسهیلات بانک‌ها بوده است.

در سال‌های برنامه سوم توسعه، علیرغم رویکرد مناسب دولت در جهت کاهش رشد بدهی به سیستم بانکی (بند الف ماده ۸۴)، عملکرد دولت در راستای اهداف مشخص شده ضعیف ارزیابی شده است. با این رویکرد و در راستای کاهش بدهی دولت به شبکه بانکی جزء ۱ بند ج ماده ۱۰ قانون برنامه چهارم توسعه صراحتاً دولت را مکلف کرد که بدهی خود به بانک مرکزی و بانک‌ها را طی سال‌های برنامه چهارم با منظورکردن مبالغ بازپرداخت در بودجه سنواتی کاهش دهد. به منظور تحقق تکلیف قانونی فوق، کمیته‌ای متشکل از وزارت امور اقتصادی و دارایی، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، بانک مرکزی و سازمان حسابرسی و بانک‌های عامل تشکیل و نسبت به شناسایی، تعیین و تطبیق بدهی دولت تا پایان سال ۱۳۸۳ و به استناد قوانین و مقررات اقدام شد که ارقام شناسایی شده به شرح جدول ذیل است.

بدهی دولت به سیستم بانکی تا پایان سال ۱۳۸۳

میلیارد ریال

ردیف	نام بانک	مبلغ بدهی دولت
۱	بانک صادرات ایران	۲۳۷
۲	بانک تجارت	۵۵۰۷
۳	بانک ملت	۶۹۵
۴	بانک رفاه کارگران	۱۱
	جمع	۶,۴۵۰

به منظور به روز رسانی رقم دقیق این بدهی‌ها، در ابتدا طبقه‌بندی این مطالبات در سرفصل مربوطه (اعم از سررسید گذشته، معوق، لاوصول و مشکوک‌الوصول) سبب واقعی شدن این ارقام می‌گردد و در نهایت تکرار تجربه قبلی و تشکیل کمیته‌ای تخصصی، سبب تکمیل شفاف‌سازی

ارقام خواهد شد تا زمینه مناسبی جهت تسویه مبالغ فوق‌الذکر، افزایش کفایت سرمایه، توان اعتباری و ارزش سهام بانک به وجود آید.

راهکارهای تسویه بدهی دولت به بانکها

به منظور تسویه بدهی دولت به بانکهای مشمول خصوصی‌سازی، تاکنون روش‌های متعددی پیشنهاد شده که می‌توان از روش‌های مختلف به صورت ترکیبی استفاده کرد:

- ایجاد بانک تسویه و انتقال مطالبات به این بانک و تسویه از محل فروش سهام هر بانک
- در نظر گرفتن اعتبار مستقیم در بودجه سنواتی دولت
- انتشار اوراق مشارکت
- استفاده از منابع حساب ذخیره ارزی
- انتقال به بانک مرکزی با پیش‌بینی حکم لازم در لویح بودجه تا پایان برنامه چهارم
- پرداخت نقد از طریق درآمد حاصل از واگذاری شرکت‌های دولتی
- اختصاص وجوه حاصل از فروش اقساطی سهام شرکت‌های دولتی و پرداخت اقساط مذکور به بانکها

ایجاد شرکت سرمایه‌گذاری و واگذاری سهام شرکت‌های دولتی به بانکها به نسبت مطالبات آنها (البته به شرط آن که به امر شرکت‌داری بانکها منجر نگردد)

در خصوص استفاده از حساب ذخیره ارزی بر اساس بند "و" ماده (۱) قانون برنامه چهارم توسعه استفاده از وجوه حساب ذخیره ارزی صرفاً در قالب بودجه سنواتی مجاز خواهد بود اما از طرف دیگر بانکها مبالغ قابل توجهی را از محل این حساب به عنوان بانک عامل تسهیلات داده‌اند نموده‌اند بنابراین اختصاص سقف مشخصی از بازپرداخت این تسهیلات به حساب سرمایه بانکها در ازای بدهی دولت و وصول اقساط وام‌های ارزی مذکور می‌تواند به عنوان راهکار عملی دیگری مدنظر قرار گیرد، لازم به ذکر است این وجوه که قبلاً به صورت تسهیلات اعطایی بانکها وارد چرخه اقتصادی کشور شده‌اند فاقد آثار تورمی است.

۲-۴- کفایت سرمایه

پایین بودن نسبت کفایت سرمایه در بانکهای دولتی سال‌هاست که گریبان نظام بانکی کشور را گرفته است. مهم‌ترین تأثیر منفی این امر، افت توان بانکها در پرداخت تسهیلات و افت جایگاه در سیستم مالی بین‌المللی است. تا سال ۲۰۰۶ میلادی بر اساس شاخص‌های بانکداری بین‌المللی، نسبت کفایت سرمایه بانکها ۸ درصد تعیین شده بود. بر این اساس آورده

صاحبان سهام بانکها می‌بایست حداقل معادل ۸ درصد تسهیلات آنها باشد و عدم رعایت این نسبت از لحاظ قوانین داخلی نیز مانع تحقق شرایط و ضوابط عرضه سهام بانک در بورس خواهد شد. درحالی‌که این نسبت در کشور ما بسیار پایین است. جدول زیر ارزش این نسبت را در بانکهای مشمول واگذاری نشان می‌دهد.

نسبت کفایت سرمایه بانکهای مشمول خصوصی‌سازی

درصد

۱۳۸۴	۱۳۸۳	
۶/۵	۶/۵۹	صادرات
		ملت
۶/۹	۷	رفاه
۹/۷	۶/۴	تجارت

پایین‌بودن این نسبت در بانکها، از جذابیت ساختار مالی آنها از نظر خریداران داخلی و خارجی خواهد کاست، حال با توجه به این‌که یکی از دلایل پایین‌بودن این نسبت عدم پرداخت بدهی دولت به بانکها و معوق شدن این مطالبات است. راهکارهای ارائه شده جهت تسویه بدهی دولت تأثیر مستقیم بر بهبود این نسبت خواهد داشت. علاوه بر راهکارهای فوق، تحقق بند "ز" ماده ۱۰ قانون برنامه چهارم و اختصاص درآمد دولت از محل مالیات و سهم دولت، واریز وجوه حاصل از فروش سهام و یا حق تقدم سهام بانکها و منظور نمودن اعتبار در بودجه سنواتی از دیگر راهکارهای قانونی جهت بهبود نسبت کفایت سرمایه بانکها به حساب می‌آید.

۳-۴- مطالبات معوق

مطالبات معوق بانکها بر اعلام سود بانکها اثرکاهشی دارد و در نتیجه در مراحل خصوصی‌سازی سبب افت قیمت پایه سهام بانک خواهد شد. به‌طور خلاصه، اثرات منفی مطالبات معوق بانکها را می‌توان در موارد ذیل خلاصه نمود:

- تأثیر منفی بر سود بانکها و در نتیجه افت ارزش سهام بانک در قیمت‌گذاری
- کاهش توان تسهیلاتی بانکها
- افزایش ریسک دارایی‌های بانک و تأثیر منفی بر کفایت سرمایه

- عدم شفافیت ترازنامه در صورت تعریف نشدن در سرفصل مربوطه (مطالبات معوق، سررسید گذشته، لاوصول و مشکوک الوصول).
 - به طور کلی معوق شدن تسهیلات اعطایی بانکها، دلایل مختلفی دارد اما مهم ترین دلایل افزایش حجم مطالبات معوق بانکها به شرح ذیل است:
 - افزایش تسهیلات تکلیفی و وجوه اداره شده ناشی از نوع مالکیت بانکها
 - اولویت به اخذ وثائق به جای اعتبارسنجی مشتری و ارزیابی مالی، طرح فنی و اقتصادی
 - تفاوت فاحش مجموع نرخ جریمه و نرخ سود تسهیلات با نرخ سود بازار غیر رسمی و به صرفه بودن معوق نمودن تسهیلات
 - فقدان قدرت اجرایی کافی جهت وصول مطالبات معوق از نوع دولتی
 - مشکلات حقوقی و فرهنگی در نقد کردن وثائق تملیکی
 - نبودن الزام و نظارت قانونی مناسب جهت موضوع وثیقه تسهیلات
- در این راستا، توجه به آثار منفی برشمرده و مشکلات مطالبات معوق بانکها، قبل از خصوصی سازی، تأثیر شایانی در شفاف سازی و حتی عدم تکرار این روند خواهد داشت. به عنوان مثال اگر در هر بانک دولتی - بخصوص در بانکهای مشمول، هیأتی متشکل از افراد متخصص و بی طرف به ریاست اعضا هیأت مدیره بانکها تشکیل شده و اعضا این هیأت به قید فوریت، ابتدا جریان معوق شدن تسهیلات با مبالغ کلان را بررسی و مشکلات را شناسایی کنند، علاوه بر تسریع در شفاف سازی فعلی، از تکرار آن در آینده جلوگیری خواهد شد. بنابراین طراحی یک برنامه کوتاه مدت و بلندمدت، با توجه به چالش های اشاره شده، راهکارهای عملی جهت تسویه مبالغ فوق خواهد بود.
- البته باید توجه داشت خصوصی سازی بانکها و تغییر نحوه مالکیت از دولتی به خصوصی، نقش چشمگیری در مشکلاتی که علت آن ناشی از دولتی بودن بانکها عنوان شده، خواهد داشت، اما در حال حاضر پاکسازی ترازنامه بانکها از مطالبات معوق لاوصول و سوخت نمودن آنها و همچنین اختصاص اعتبار در بودجه سنواتی جهت مطالبات معوق دولتی، راهکارهای دارای اولویت به شمار می روند. در نهایت قابل ذکر است که اصلاحات مورد نیاز در شفاف سازی صورت های مالی، اصلاحات بازار پولی نظیر تعیین نرخ سود بانکها توسط بازار (البته به تدریج) و همچنین اصلاح و ارائه سایر قوانین مورد نیاز در سایر بخشها از دیگر الزامات مورد نیاز است.

۴-۴- سرمایه‌گذاری خارجی

از سال ۱۳۵۸، فعالیت بانکی از سوی بانک‌های خارجی به‌دلیل مصالح موجود، محدود شد و بانک‌های خارجی تنها مجاز بودند با تأسیس دفتری به‌عنوان رابط اطلاعاتی بین بانک‌های خود و بانک‌ها و سازمان‌های ایرانی فعالیت نمایند. اما براساس قانون برنامه چهارم، فعالیت بانک‌ها و مؤسسات اعتباری خارجی که تا پیش از این تنها مجاز به ایجاد دفتر نمایندگی بودند و حق انجام معاملات بانکی را نداشتند، امکان‌پذیر شده است. همچنین براساس مصوبه اخیر شورای پول و اعتبار تأسیس بانک با سرمایه‌گذاری مشترک ایرانی و خارجی، تملک سهام بانک‌های ایرانی توسط سرمایه‌گذاران خارجی و ایجاد شعب بانک‌های خارجی در کشور مجاز است و سقف هر شخصیت حقیقی یا حقوقی مطابق آیین‌نامه ۱۰ درصد است (یعنی مجموع ۴ شخص و شرکت می‌توانند ۴۰ درصد سهام یک بانک را خریداری کنند) بنابراین با ایجاد فضای فوق، رشد مناسبی در ایجاد تمهیدات قانونی مورد نیاز جهت حضور سرمایه‌گذاران خارجی فراهم شده است.

البته اگرچه سرمایه‌گذاری و حضور بانک‌های خارجی با ایجاد فضای رقابتی، سبب افزایش کارایی بانک‌ها، تأمین مالی مورد نیاز و انتقال تکنولوژی می‌شود اما مسائلی نظیر موارد ذیل از بهره‌گیری کامل از فرصت قانونی پدید آمده خواهد کاست:

- تغییر مداوم قوانین و مقررات کلان و مرتبط با فعالیت بانک‌ها و در نتیجه افزایش ریسک سرمایه‌گذاران خارجی
- دستوری بودن قوانین ناظر بر فعالیت بانک‌ها حتی بانک‌های خصوصی نظیر عدم تبعیت نرخ سود از قوانین بازار
- مشکلات ناشی از عدم استقلال بانک مرکزی
- شفاف نبودن موضوع ترکیب سهامداران و بحث سهام عدالت و ارتباط آن با بانک‌ها
- عدم تسریع در فراهم نمودن ساز و کار اجرایی سرمایه‌گذاری خارجی در بازار سرمایه و بین‌المللی شدن بازار بورس (بند ج ماده ۱۵ قانون برنامه چهارم)
- نبود حمایت‌های بیمه‌ای و تضمین سرمایه‌گذاری خارجی

۵- شفاف سازی صورتهای مالی بانکها در ایران

۵-۱- اقدامات صورت گرفته

با استناد به بند ج سیاستهای کلی اصل ۴۴ قانون اساسی ج.ا.ا، بانکهای ملت، تجارت، صادرات و رفاه مشمول برنامه خصوصی سازی شدند و از آنجایی که ۱۰۰٪ سهام بانکهای مذکور به بخش خصوصی واگذار خواهد شد، جدول زیر نسبت و سهام دارایی و سرمایه قابل واگذاری سیستم بانکی دولتی ایران را نشان می دهد.

حجم واگذاری سیستم بانکی دولتی ایران طی برنامه خصوصی سازی

میلیارد ریال درصد

حجم ترازنامه	سرمایه	دارایی	
۹۳۲,۱۰۰	۵۱,۸۷۳	۸۸۰,۲۲۷	ارزش چهار بانک مشمول
۲,۰۰۳,۴۸۹	۱۲۵,۱۴۹	۱,۸۷۸,۳۴۰	ارزش کل سیستم بانکی دولتی
۴۱	۴۱	۴۷	سهام چهار بانک از کل (سهام قابل واگذاری)

- حجم ترازنامه فقط شامل اقلام بالای خط است.

پس از ابلاغ بند "ج" سیاستهای کلی اصل ۴۴ قانون اساسی ج.ا.ا، آماده سازی بانکهای مشمول با نظارت وزارت امور اقتصادی و دارایی (معاونت امور بانکی، بیمه و شرکتهای دولتی) و مشارکت سازمان خصوصی سازی، سازمان بورس اوراق بهادار و ۴ بانک مشمول آغاز شد. در راستای اصلاح ساختار مالی بانکها، اعضای مذکور با تشکیل جلسات متعدد به تدوین چارچوب و برنامه زمانی منسجم و همسو نمودن سیاستها و روشهای تجدید ساختار مالی خود اقدام کردند.

مهندسی مجدد و رفع چالشهای ساختار مالی بانکها در ابتدا بر دو محور اصلی شفاف سازی داراییها و مطالبات بانکهای مشمول استوار شد و در کنار آن دو هدف ارزیابی قیمت سهام و چیدمان مطلوب شعب مورد توجه قرار گرفت.

۵-۱-۱- شفاف سازی داراییها

به منظور شفاف سازی داراییهای بانکها، دفاتر کل چهار بانک مشمول مورد تجدیدنظر قرار گرفت و طی نشستهای متعدد و فشرده (با نظارت وزارت امور اقتصادی و دارایی) بانکها کلیه اقلام سرفصلهای دفاتر کل را مورد به مورد بررسی کردند. در این بررسی که به صورت

انفرادی و مقایسه‌ای با هدف رفع مغایرت احتمالی انجام گرفت، موارد ابهام، شفاف شد، سپس در مواردی که شفاف‌سازی، نیاز به اخذ مجوز، استعلام و رهنمود از مراجع و ارگان‌های ذیربط داشت این موارد استخراج و در قالب پیشنهادات اجرایی به وزارت امور اقتصادی و دارایی و سایر دستگاه‌ها به صورت برنامه زمان‌بندی ارائه گردید. در مرحله بعد، اقدامات پیشنهادی توسط تمامی بانک‌های مشمول، اجرا و یا در دستور کار جهت اقدام آتی در زمان مناسب قرار گرفت. برخی از مهمترین اقدامات انجام گرفته در خصوص شفاف‌سازی دارایی‌ها عبارتند از:

- تجدید ارزیابی دارایی‌ها

در تجدید ارزیابی انجام شده در سال ۱۳۸۳، با توجه به گزارش سازمان حسابرسی به مجمع عمومی فوق‌العاده صاحبان سهام بانک‌ها در خصوص افزایش سرمایه آن‌ها از محل تجدید ارزیابی دارایی‌ها، دستورالعمل مشخصی که در آن مبانی و معیارهای ارزیابی به منظور دستیابی به نتایج قابل اتکاء تعریف شده باشد، تهیه نشده و ارزیابی‌های انجام شده به طور عمده متأثر از قضاوت فردی بوده است. همچنین نتایج حاصل از ارزیابی مجدد تعدادی از شعب بانک توسط تیم کارشناسی منتخب این سازمان (متشکل از کارشناسان رسمی دادگستری و کارشناس بانک‌ها) و مقایسه آن با نتایج ارزیابی‌های انجام شده توسط بانک در مجمع عمومی بیانگر ارزیابی دارایی‌ها توسط بانک به قیمت کمتر از قیمت روز است. در نتیجه پیشنهاد ارزیابی مجدد دارایی‌ها ارائه شد. اما نظر سازمان خصوصی‌سازی به‌عنوان متولی امر قیمت‌گذاری شرکت‌های صدر اصل ۴۴ قانون اساسی مبنی بر استفاده از روش سودآوری و عدم نیاز به تجدید ارزیابی کل دارایی‌ها مطرح شد و در این راستا فقط دارایی‌های بلااستفاده و املاک تملیکی مورد ارزیابی مجدد قرار خواهد گرفت.

- اموال منقول

از آن‌جا که اموال موضوع این سر فصل استهلاک‌پذیر بوده و عمدتاً قیمت جاری آن‌ها برابر یا کمتر از قیمت دفتری است، مقرر شد که ملاک ارزیابی ارزش آن‌ها، قیمت دفتری باشد.

- دارایی‌های نامشهود

در این سرفصل چهار مورد مهم وجود دارد که عبارتند از :

۱- سرقتی‌های شعب

۲- ارزش نرم‌افزارهای تولید داخل بانک‌ها

۳- ارزش واقعی منابع انسانی

۴- ارزش تجاری نام بانک

سرقتی‌های شعب طبق روال مرسوم تجدید ارزیابی خواهند شد و در خصوص نرم‌افزارهای موجود بانک‌ها، پیشنهاد شد که توسط کارشناس رسمی دادگستری و یا کارشناسان انفورماتیک

بانکها (بنا به صلاحدید مقامات وزارت امور اقتصادی و دارایی، سازمان خصوصی سازی و سازمان بورس) قیمت گذاری شوند.

- تهیه صورت وضعیت تسویه تعهدات بابت مطالبات سهامداران اولیه و انجام اقدام مقتضی برخی بانکها دارای سهامدارانی قبل از ملی شدن بانکها بوده اند که به دلایل مختلف با آنها تسویه حساب نشده بود، بنابراین رسیدگی به مطالبات سهامداران جهت رفع هرگونه نگرانی سهامداران بالقوه از طریق مجمع عمومی بانکها پیشنهاد و در دست اقدام قرار گرفت.

- شناسایی وثائق تملیکی و ارائه فهرست آنها به منظور تجدید ارزیابی وثائق تملیک شده جزء دارایی بانکهای مشمول به حساب می آمد که در آخرین تجدید ارزیابی بانکها، مورد ارزیابی قرار نگرفتند^۱ همچنین به دلایل حقوقی و مشکلات فرهنگی، بسیاری از این وثائق از زمان تملیک به فروش نرفتند. در این راستا شناسایی وثائق تملیکی و ارزش گذاری آنها از مواردی بود که جهت شفافیت این قلم از داراییها در دستور قرار گرفت و مقرر شد تا از طریق مجوز مجمع عمومی بانکها، ارزش واقعی این داراییها در قیمت گذاری سهام بانکها، ملاک عمل قرار گیرد.

- طبقه بندی مطالبات سررسید گذشته و معوق به منظور شفاف سازی کلیه مطالبات معوق و سررسید گذشته نیاز به طبقه بندی آنها از نظر تاریخی و نوع وثائق بود. بنابراین طبقه بندی این نوع تسهیلات با استفاده از دستورالعمل بانک مرکزی در دستور کار بانکها قرار گرفت.

۲-۱-۵- شفاف سازی مطالبات

مهم ترین اقدامات مربوط به شفاف سازی مطالبات نیز عبارتند از:

- تهیه فهرست مطالبات معوق قدیم لوصول در دفاتر کل بانکهای مشمول و در سرفصل مطالبات معوق دولتی، مطالباتی وجود دارد که برخی از آنها مربوط به زمان قبل از انقلاب و یا دوران ملی شدن بانکهای مشمول بوده است. این نوع دارایی بانکها، دارای مدیونینی است که به دلایل مختلف از قبیل مهاجرت، فوت و حبس قابل شناسایی نبوده اند بنابراین به منظور افزایش شفاف سازی و سطح افشای این قلم از داراییها، پیشنهادی مبنی بر اخذ مجوز حذف این مطالبات از مجمع عمومی بانکها ارائه شد.

^۱ مطابق مقررات، بانکها می بایست وثائق مذکور را حداکثر ظرف ۲ سال به فروش رسانند.

- مطالبات بانکها از دولت

در این خصوص اولاً محاسبه وجه التزام برای مطالبات دولتی پیشنهاد گردید زیرا برای این گروه از داراییها جریمه تأخیر به صورت انتظامی در ذیل ترازنامه لحاظ می‌شد. بنابراین پیشنهاد محاسبه وجه التزام بدهی‌های معوق دولت مطرح و از طرف دیگر به منظور شفافیت این سرفصل از صورت‌های مالی، پیشنهادهایی مبنی بر نحوه ثبت حسابداری اقلام مختلف آن ارائه گردید.

۳-۱-۵- سایر موارد مرتبط با شفاف‌سازی

- پاک کردن دفاتر کل از اقلامی که موضوع آنها منتفی شده است (نظیر ضمانت‌نامه‌های قدیمی)
- شفاف‌سازی موجودی‌های نقدی و قیمت‌گذاری موجودی‌هایی که تاکنون ارزش‌گذاری نشده‌اند.
- تعیین تکلیف بدهی از بابت تسهیلات اعطایی به سایر بانکها با تکلیف مقامهای دولتی
- انجام بررسی‌های لازم در خصوص کلیه دعاوی حقوقی علیه بانکها
- بررسی موضوع صندوق بازنشستگی بانکها
- بررسی علت وجود مانده در حساب‌هایی که نباید فاقد مانده باشند
- انتقال اقلام برخی حسابها به یکدیگر به منظور واقعی شدن حسابها
- هزینه کردن دارایی‌های قدیمی بلااستفاده و کم ارزش
- بررسی مجدد اقلام برخی از حسابها به منظور اطمینان از صحت و واقعی بودن آنها
- مذاکره با وزارت امور اقتصادی و دارایی در خصوص اقدام قضایی علیه مشتریانی که بابت مابه‌التفاوت نرخ ارز فاینانس غیرمعاف، قراردادهای لازم را با بانکها منعقد نکرده‌اند.
- کنترل ارقام برخی سرفصلها به صورت متقابل توسط بانکها به منظور رفع مغایرت احتمالی
- ارائه دستورالعمل در خصوص تعریف و ثبت گروه‌های جدید برخی حسابها در دفاتر کل به منظور شفافیت آماری
- تهیه فهرست وام‌های قدیمی و سررسید گذشته، جهت تعیین تکلیف در هیأت مدیره هر بانک
- تغییر نحوه ثبت برخی هزینه‌ها (نظیر هزینه تحقیق، توسعه و آموزش)
- شفاف‌نمودن صورت‌های مالی در خصوص مطالباتی که در تعهد بانک مرکزی است.
- بررسی در خصوص وجود یا عدم وجود مانده قدیمی در برخی سرفصل‌های مطالبات بانکها از بانک مرکزی
- بررسی در خصوص وجود مغایرت قدیمی در حساب‌های ارزی نزد بانک‌های خارجی
- گشایش حساب‌های معین و کمکی در موارد نیاز برای سرفصل‌های مختلف

- هزینه و تهاتر نمودن اقلام برخی سرفصلها که دیگر قابلیت وصول ندارند.
- پیشنهاد نحوه ارزیابی اموال منقول و داراییهای نامشهود

۴-۱-۵- ارزیابی قیمت سهام

- مهمترین نتایج و راهکارهای حاصله در خصوص موضوع "ارزیابی قیمت سهام" عبارتند از
- تجدید ارزیابی داراییهای داخلی غیرمنقول بانکها از طریق کارشناس رسمی دادگستری یا کارشناسان منتخب بانک
- تجدید ارزیابی داراییهای داخلی منقول بانکها با قیمت دفتری (با توجه به استهلاک ۳ ساله اموال)
- ارزیابی نرم افزارهای بانکها (توسط مؤسسات دارای صلاحیت خارج از بانکها و یا توسط کارشناسان انفورماتیک بانکها)
- ارزیابی شرکت های بورسی بانکها به قیمت تابلو
- ارزیابی شرکت های غیربورسی بانکها توسط کارشناس رسمی و محاسبه ارزش خالص داراییها (NAV) یا محاسبه ارزش فعلی سهام با نرخ متوسط هزینه تأمین منابع مالی یا سود مورد انتظار (تعیین قیمت سهام شرکت های غیربورسی می تواند ترکیبی از روش های تجدید ارزیابی داراییها و ارزش فعلی سرمایه گذاری با نرخ سود مورد انتظار باشد)
- محاسبه سود تحقق نیافته با استفاده از مابه التفاوت ارزش خالص داراییها و ارزش کسب و کار و ثبت آن در ردیف حقوق صاحبان سهام
- محاسبه ارزش واقعی منابع انسانی و ارزش تجاری نام بانک

۵-۱-۵- چیدمان مطلوب شعب

- از آنجایی که شناسایی شعب غیر ضرور و تعطیلی یا ادغام آنها از پیش نیازهای اصلاح ساختار مالی، قبل از برنامه خصوصی سازی به شمار می رود. بانکهای مشمول تجربیات خود را مطرح و براساس آن شاخص هایی جهت شناسایی این نوع شعب ارائه شد تا در مراحل تکمیلی و زمان مناسب دستورالعمل جامعی بر این اساس تدوین گردد.

۶- ضوابط گزارشگری مالی بانکها

- همان طور که در بخش های مختلف گزارش، اشاره شد، شفاف سازی صورت های مالی مرحله اساسی اصلاح ساختار مالی بانکها به شمار می رود. در این راستا دستیابی به اهداف تعیین شده

خصوصی‌سازی نیازمند سطح افشای بالای صورت‌های مالی است. در حال حاضر صورت‌های مالی بانک‌ها به دلیل مواردی چون مطالبات سررسید گذشته، نامشخص بودن تسهیلات تکلیفی دولت، نامعلوم بودن بودجه واقعی و ... که همگی ناشی از عدم رعایت استانداردهای حسابداری است با موانعی در امر اطلاعات شفاف روبرو هستند. از این‌رو بازنگری در ضوابط گزارشگری بانک‌ها نقش اساسی را در نیل به هدف شفاف‌سازی خواهد داشت. در این بخش، بهره‌گیری از نوعی رویه گزارشگری مالی استاندارد، مورد تصرف است و در این راستا رویه گزارشگری مالی یک بانک نمونه معرفی و در مرحله بعد به نارسایی‌های کلی ضوابط گزارشگری بانک‌ها در ایران اشاره می‌شود.

۱-۶- رویه گزارشگری مالی بانک PIB

در سال مالی ۲۰۰۶ برای نخستین بار حساب‌های این بانک طبق استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی IFRS تهیه شد. در این راستا صورت‌های مالی بانک PIB به دلار و به بهای تمام شده تاریخی تهیه و تنها دارایی‌های در دسترس برای فروش و معاملات مشتقه به ارزش بازار محاسبه شده است. در خصوص طبقه‌بندی کلی دارایی‌ها و بدهی‌های این بانک طبقه‌بندی کلی زیر به کار رفته است.

طبقه‌بندی کلی دارایی‌ها و بدهی‌های بانک PIB

طبقه‌بندی	دارایی‌ها
وام‌ها و دریافتنی‌ها در دسترس برای فروش ارزش بازار	وام‌های اعطایی به بانک‌ها و مشتریان اوراق بهادار دارایی‌های مشتقه
طبقه‌بندی	بدهی‌ها
خالص (ارزش پس از کسر استهلاک) خالص (ارزش پس از کسر استهلاک) ارزش بازار خالص (ارزش پس از کسر استهلاک)	بدهی به سایر بانک‌ها حساب‌های مشتریان بدهی‌های مشتقه بدهی‌های فرعی

طبقه‌بندی دارایی‌های مالی طبق استانداردهای مورد استفاده به شرح زیر است:

- دارایی‌های مالی به ارزش بازار به قصد انتفاع

- که به قصد فروش در کوتاه مدت نگهداری می‌شوند این دارایی‌ها در ابتدا به ارزش بازار و بعد از آن با توجه به نوسانات ارزش بازار که در صورت سود و زیان منظور شده، محاسبه می‌شوند (معاملات مشتقه در این دسته قرار می‌گیرند).
- وام‌ها و حساب‌های دریافتی
 - شامل دارایی‌های مالی غیرمشتقه با پرداخت‌های ثابت و معین که بازار فعال ندارند، می‌باشند.
 - مفروض تا سررسید
 - شامل دارایی‌های مالی غیرمشتقه با پرداخت‌های ثابت یا قابل تعیین بر سررسید معین که شرکت قصد و توانایی در نگهداری آن تا سررسید را دارد.
 - دارایی‌های در دسترس برای فروش
 - این دارایی‌ها در ابتدا با ارزش بازار و بعد از آن با توجه به نوسانات ارزش بازار که به‌طور مستقیم در حقوق صاحبان سهام (ارزش ویژه) شناسایی شده محاسبه می‌شوند (به غیر از نتیجه معاملات ارزی)
 - در ادامه به برخی ویژگی‌های خاص صورت‌های مالی این بانک جهت استانداردسازی ضوابط گزارشگری مالی بانک‌ها در ایران اشاره می‌شود.
 - مبنای تهیه صورت‌های مالی تلفیقی
 - صورت‌های مالی به‌صورت تلفیقی است و شامل اطلاعات شرکت‌های فرعی نیز می‌شود و جزئیات و اطلاعات شرکت‌های تابعه در یادداشت‌های توضیحی صورت‌های مالی منعکس شده است.
 - سودهای دریافتی و پرداختی
 - سود و زیان با استفاده از نرخ بهره مؤثر شناسایی، و سودهای دریافتی بر مبنای بهای مستهلک شده محاسبه می‌شوند. نرخ بهره مؤثر نرخ است که دقیقاً جریان نقدی آتی برآوردی را طی عمر موردانتظار دارایی و یا بدهی مالی، تنزل می‌کند.
 - حق الزحمه و کارمزدهای دریافتی
 - حق الزحمه‌های دریافتی که بیانگر بازدهی خدمات ارائه شده است در صورت‌حساب سود و زیان منظور می‌شود و همچنین حق الزحمه‌های دریافتی که بیانگر بازده برای ریسک تحمل شده و ماهیت بهره‌ای دارند، طی دوره وام با استفاده از روش نرخ بهره مؤثر در طول عمر مورد انتظار معاملات مربوطه در صورت سود و زیان منظور می‌شوند.
 - آسیب‌زدگی دارایی‌های مالی
 - یک دارایی ممکن است آسیب ببیند، زمانی که بین ارزش دفتری دارایی و ارزش تنزیل شده جریان نقدی برآوردی آتی (که از طریق نرخ بهره مؤثر اولیه دارایی تنزیل شده) تفاوت وجود

داشته باشد، مبلغ زیان برای آن دارایی اندازه‌گیری می‌شود و زمانی که یقین حاصل شود دارایی دارای هرگونه جریان نقدی آتی غیرقابل برگشت است حذف می‌شود.

- اجاره بهای قراردادهای اجاره‌های عملیاتی به‌روش خط مستقیم طی مدت اجاره محاسبه می‌شود. - اموال، ماشین‌آلات و تجهیزات (اموال منقول)

استهلاک دارایی‌های ثابت مشهود بر اساس روش خط مستقیم طی عمر مفید برآوردی ۳ ساله محاسبه می‌شود. دارایی‌های مذکور برحسب بهای تمام شده منهای ذخیره استهلاک و هرگونه کاهش دائمی در ارزش ارائه می‌گردد.

- مالیات

ذخیره‌گیری مالیاتی برای درآمدهای مشمول مالیات بر اساس نرخ‌های مقرر جاری صورت می‌گیرد و به تمامی براساس اختلاف‌های زمانی ذخیره می‌شود، به‌نحوی که به‌صورت تعهدی در تاریخ ترازنامه منظور می‌شود (ایجاد تعهد برای پرداخت مالیات بیشتر و یا حقی برای پرداخت مالیات کمتر) اختلافات زمانی ناشی از لحاظ نمودن اقلامی از درآمد و هزینه در محاسبه مالیات دوره‌هایی است که از دوره‌های انعکاس آن‌ها (درآمد و هزینه) در صورت‌های مالی متفاوت است. همچنین ترازنامه این بانک، شامل دارایی‌ها یا بدهی‌های مالیاتی معوق است که شیوه‌ای متفاوت از ذخایر مالیاتی است.

- بازنشستگی و سایر مزایا

طرح‌های بازنشستگی در بانک PIB در گروه با کمک معین طبقه‌بندی می‌شود و این بانک کمک هزینه‌ای به افراد بازنشسته پرداخت می‌نماید که در صورت سود و زیان منظور می‌شود (شناسایی تعهدات براساس روش‌های اکچوئری)

- معاملات مشتقه و سایر ابزارهای مالی

با توجه به این که PIB رویه اعمال حسابداری تأمینی (پوششی) را نمی‌پذیرد، در نتیجه تمام معاملات مشتقه هم در ابتدا و هم بعداً به ارزش بازار همراه با تغییرات ارزش بازار که در صورت‌حساب سود و زیان شناسایی می‌شوند، اندازه‌گیری می‌شود.

- معاملات ارزی

دارایی‌ها و بدهی‌های ارزی در تاریخ ترازنامه به نرخ‌های متداول در تاریخ مذکور گزارش می‌شوند. تفاوت ناشی از تسعیر دارایی‌ها و بدهی‌های ارزی در صورت سود و زیان منعکس می‌شود درحالی که در بانک‌های کشور سود حاصل از تسعیر در حقوق صاحبان سهام و زیان آن در صورت سود و زیان لحاظ می‌شود.

- ذخیره عمومی

طبق قوانین IFRS مورد اعمال توسط بانک مذکور، اخذ ذخیره عمومی مجاز نیست.

۲-۶- گزارش مدیریت ریسک بانک P.I.B

- ضوابط گزارشگری مالی ریسک

صورت‌های مالی بانک PIB گزارش مدیریت ریسک را نیز در خود دارد که بیانگر وضعیت ریسک‌های نقدینگی، اعتباری، عملیاتی، بازارهای غیرتجاری و استفاده از ابزارهای مشتقه جهت کاهش ریسک است. همچنین نسبت کفایت سرمایه فقط در گزارش‌های عملکرد ماهانه بانک مشاهده می‌شود.

- گزارش صورت‌های مالی و رویه حسابداری بانک PIB حاوی نمودارهای متعدد می‌باشد که به درک بهتر استفاده‌کنندگان کمک می‌نماید.

ریسک‌های مدیریت شده در بانک P.I.B عبارتند از:

ریسک‌های نقدینگی، اعتباری، عملیاتی و بازار

- مسئولیت مدیریت ریسک مذکور توسط هیأت مدیره به کمیته دارایی‌ها و بدهی‌ها (AICO) تفویض گردیده است. کمیته مذکور شامل مدیران ارشد بانک است که در صورت نیاز نمایندگان مربوطه نیز در جلسات کنترل ریسک حضور خواهند یافت.

- وظیفه مدیریت ریسک در این بانک به تصویب رسانیدن سیاست‌های ریسک و ارائه پیشنهادی مربوط به سیاست‌های مذکور به هیأت مدیره است، همچنین این کمیته مسئول کمیته ریسک‌های فعالیت‌های موجود و جدید جهت رعایت الزامات و مقررات بانک می‌باشد.

- ریسک نقدینگی

مسئول خزانه به‌طور مرتب سناریوهای مختلف ریسک نقدینگی را مورد آزمایش قرار می‌دهد و هر روند گزارش‌های مربوط را به مدیریت ارشد بانک اعلام دارد. مدیریت این ریسک، اطمینان از ایفای تعهدات بانک به مشتریان و همچنین رعایت الزامات مؤسسه FSA به‌عهده مسئول خزانه است.

- ریسک اعتباری

کنترل اعتباری به‌صورت روزانه توسط اداره‌های ریسک اعتباری و در نهایت توسط کمیته دارایی‌ها و بدهی‌ها انجام می‌شود و مدیریت ریسک اعتباری از طریق کنترل وضعیت‌ها و رتبه‌بندی اعتباری صورت می‌گیرد.

- ریسک عملیاتی

گزارش‌های مربوط به ریسک عملیاتی به‌طور مرتب از طرف کمیته ریسک عملیاتی به مدیریت ارشد، کمیته دارایی‌ها و بدهی‌ها و هیأت مدیره بانک اعلام می‌شود و در صورت بروز این ریسک رویه‌هایی به‌منظور کاهش یا حذف آن‌ها اعمال می‌گردد.

- ریسک بازار غیرتجاری

این ریسک که نوسانات نرخ ارز و بهره (سپرده‌ها و اعتبارات) را در برمی‌گیرد، روزانه توسط مسئول خزانه بانک گزارش می‌شود.

ریسک نوسانات نرخ بهره از ناهماهنگی بین حساسیت نرخ بهره دارایی‌ها و بدهی‌ها ناشی می‌شود.

- ابزارهای مشتقه

گروه بانک PIB به‌منظور کاهش ریسک معادلات ارزی، سازمان نرخ بهره و ریسک‌های بازار از ابزارهای مالی مشتقه یا پوششی استفاده می‌کند و این ابزارها را به‌منظور اهداف تجاری نگهداری نمی‌کند.

۳-۶- نارسایی‌های کلی ضوابط گزارشگری بانک‌ها در ایران

مهم‌ترین ایرادهای وارد بر صورت‌های مالی بانک‌ها که از سوی کارشناسان مطرح شده به شرح ذیل است:

براساس یافته‌های هیأتی که انتخاب آن‌ها، توسط مؤسسات درجه‌بندی صورت گرفت، یکی از علل ریسک بالای کشور، نارسایی ضوابط گزارشگری مالی و حسابرسی اعلام شد. از این‌رو بازنگری در رویه گزارشگری بانک‌ها از اقدامات اساسی اصلاح ساختار مالی محسوب می‌گردد. براساس قانون مصوب مجلس شورای اسلامی، مرجع تدوین استانداردهای حسابداری و حسابرسی، سازمان حسابرسی است. اما براساس ماده ۳۳ قانون پولی و بانکی این مرجع شورای پول و اعتبار تشخیص داده شده است. طبق بند "ج" ماده ۳۳ قانون پولی و بانکی "نحوه و اصول حسابداری و دفتر داری بانک‌ها به‌نحوی که ترازنامه مربوطه نشان‌دهنده کلیه دارایی‌ها و بدهی‌های بانک باشد. به‌وسیله شورای پول و اعتبار تعیین خواهد شد. طبق بند "د" همین ماده "میزان استهلاک دارایی‌های منقول و غیرمنقول قابل استهلاک و هزینه‌های تأسیس و توسعه و همچنین میزان اندوخته‌های احتیاطی از طرف شورای پول و اعتبار تعیین خواهد شد و بانک‌ها موظف به اجرای آن خواهند بود" که این وظیفه موازی وظیفه سازمان حسابرسی

براساس قوانین مجلس شورای اسلامی است و این موازی کاری اولین چالش قانونی در خصوص مرجع تدوین استانداردهاست.

مهم ترین نارسایی های ضوابط گزارشگری مالی بانکها عبارتند از:

- عدم افشای درآمدهای مشاع و عدم شفافیت لازم در چگونگی محاسبه سهم سود سپرده گذاران شکل سود و زیان بانکها با تأکید بر سپرده گذاران تهیه می شود و محاسبه سهم سود سپرده گذاران و افشای درآمدهای مشاع در یادداشت های توضیحی صورت های مالی بانکها نیامده است. در حالی که براساس تئوری شخصیت، ترازنامه بانک به عنوان شخصیت اقتصادی مستقل از سهامداران و سپرده گذاران ارائه می شود.
- نارسایی ضوابط مربوط به تعیین درآمدهای مشاع و ضوابط شناخت درآمد بخصوص در مورد سرمایه گذاری ها
- به عنوان مثال، در دستورالعمل مربوط به شناخت درآمد سرمایه گذاری در ترازنامه بانکهای کشور از استانداردهای آمریکا (FASB 115) استفاده شده است.
- عدم توجه به اهمیت نحوه تعیین ذخیره عمومی
- تعیین میزان ذخیره عمومی بر میزان ارقام سود بانکها مؤثر است و بنابراین محافظه کاری زیاد در لحاظ نمودن رقم بالای این ذخیره می تواند به ضرر سهامداران فعلی و به نفع سهامداران آتی باشد (و یا بالعکس). توجه به نحوه تعیین آن نقش تعیین کننده ای را در دقت صورت های مالی خواهد داشت.
- روش های محاسبه استهلاک
- روش های محاسبه استهلاک حدود چهار دهه پیش تعیین شده است و با استانداردهای حسابداری و قانون مالیات های مستقیم سازگار نیست. طبق روش های فعلی، بانکها بخشی از زمین ها و سرقفلی را مستهلک می کنند که با استانداردهای حسابداری مغایرت دارد. همچنین نرخ های استهلاک دور از واقع است. اموال غیر منقول، ده ساله و اموال منقول، سه ساله مستهلک می شوند و برای رفع این نارسایی بانکها تاکنون سه بار دارایی خود را مجدداً ارزیابی کرده اند.
- عدم تعیین تعهدات بر اساس روش های اکچوئری و در نتیجه واقعی نبودن ارقام سود و زیان بانکها. به عنوان مثال بانک های دولتی صندوق بازنشستگی مخصوص دارند. عموماً طرح های بازنشستگی به دو گروه با مزایای معین و با کمک معین طبقه بندی می شوند در طرح های با مزایای معین تعهدات کارفرما پرداخت مزایای بازنشستگی و نه پرداخت حق بیمه است. بنابراین تعهدات باید براساس روش های اکچوئری تعیین و هرگونه کسری بدهی شناسایی و هزینه شود.
- نبود الزام های کافی در ضوابط حسابداری و گزارشگری مالی ریسک بانکها.

بررسی صورت‌های مالی بانک‌ها نشان می‌دهد که بجز یک بانک خصوصی که اطلاعات مختصری در مورد ریسک در گزارش هیأت مدیره ارائه کرده، بقیه بانک‌ها اطلاعاتی در این خصوص منتشر نکرده‌اند.

نتیجه‌گیری

تحلیل تجارب موفق خصوصی‌سازی سایر کشورها حاکی از نقش دولت تنها به‌عنوان سازمان نظارت‌کننده و کنترل‌کننده بوده است و همچنین آماده‌سازی بسترهای مناسب جهت سرمایه‌گذاری خارجی، پاکسازی صورت‌های مالی از مطالبات معوق، شناسایی مطالبات غیر مؤثر و حذف آن از دارایی‌های بانک، ارائه طرح‌های تشویقی تسویه وام‌های معوق و سرمایه‌سازی مجدد توسط بانک مرکزی پس از سوخت نمودن مطالبات معوق، نقش بسزایی در ارزش‌گذاری صحیح و جلب مشارکت سرمایه‌گذاران داشته است.

در کشور ما وضعیت خاص و ویژه چالش‌های موجود نظیر: بدهی دولت به بانک‌ها، کفایت سرمایه، مطالبات معوق و سرمایه‌گذاری خارجی، نیازمند استفاده از راهکارهای ویژه علاوه بر بهره‌گیری از تجارت سایر کشورها می‌باشد.

در این راستا اقدام‌های صورت گرفته بر محورهایی چون شفاف‌سازی دارایی‌ها، شفاف‌سازی مطالبات، ارزیابی قیمت سهام و چیدمان مطلوب شعب استوار گردید و نتیجه آن پاکسازی دفاتر کل چهار بانک مشمول و انجام اقدامات وسیعی جهت محاسبه ارزش واقعی بانک‌ها بوده است. درخصوص ضوابط گزارشگری مالی بانک‌ها، مسأله اصلی توجه به رعایت استانداردهای حسابداری و افزایش سطح افشای گزارش‌های مالی است. از این‌رو بازنگری در رویه گزارشگری بانک‌ها می‌تواند با بهره‌گیری از گزارش‌های مالی بانک‌های ایرانی که در خارج ثبت شده‌اند و سطح افشای آن‌ها قابل قیاس با بانک‌های ایرانی نیست، انجام گیرد. همچنین تفویض وظایف شورای پول و اعتبار در تدوین ضوابط حسابداری به سازمان حسابرسی همراه با مشارکت فعال این شورا در تدوین استانداردها نقش مهمی در سازماندهی مرجع تدوین ضوابط خواهد داشت. از طرف دیگر و در صورت اصرار بانک مرکزی بر وضع ضوابط فوق، می‌توان گروهی از کارشناسان داخلی و مشاوران خارجی را به‌منظور بازنگری در روش‌های فعلی تعیین نمود تا امکان بازنگری مستمر این ضوابط فراهم شود.

منابع و مأخذ

www.ipo.ir

مرجان، چاسبی. "خصوصی‌سازی بانک‌ها و تأثیر آن بر کارایی". اداره مطالعات و کنترل ریسک بانک تجارت.

"بررسی تجربیات بانک‌های خارجی". کار گروه تجارب خصوصی‌سازی سایر بانک‌ها، بانک صادرات.

"ریسک اعتباری بانک ایران و اروپا". اداره مطالعات و کنترل ریسک بانک تجارت.

قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران.

صورتجلسات کار گروه اصلاح ساختار مالی بانک‌ها.

نامه شماره ۳۹۴۱۶ مورخ ۱۳۸۴/۸/۳۰ وزارت امور اقتصادی و دارایی.

دکتر رحمانی، علی. "ضرورت بازنگری در ضوابط گزارشگری بانک‌ها". مدیر عامل شرکت بورس اوراق بهادار.

گزارش آماری مدیریت امور مالی بانک رفاه، ملت، صادرات و تجارت.